

mercat —com els actuals—, no podem sinó felicitar El Gall Editor per la luxosa edició que n'ha fet, ben a l'alçada de les circumstàncies. I agrair als autors, enllà de retòriques academicistes, la propina identitària que ens hi fan, car és ben sabut que ara com mai ens cal omplir amb treballs i paraules els silencis de la impersonalitat; i que —heus-ne ací un cas exemplar— qui guanya els orígens guanya identitat.

LLORENTE, Teodor: *Obra valenciana completa*, estudi i edició crítica a cura de Rafael Roca Ricart, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2013.

JOSEP CAMPS ARBÓS

Universitat Oberta de Catalunya, Estudis d'Arts i Humanitats

jcampsar@uoc.edu

Tot i que arriba amb un parell d'anys de retard, l'edició de l'*Obra valenciana completa* ve a ser la cirereta del pastís amb què culminen els actes del centenari de la mort de Teodor Llorente celebrats el 2011. Un volum necessari ja que la darre-ra edició íntegra de la poesia llorentina —la prosa llavors no hi va tenir cabuda— datava de 1983 i, tot i la seva vàlua, presentava ja un cert envelliment. Val a dir que no ha estat fins a les darreres dècades del segle passat que, gràcies a l'antologia *Poesia* (1996), preparada i prologada per Vicent Simbor, que s'ha aconseguit desterrar la imatge —nascuda durant el franquisme i amb Joan Fuster i Manuel Sanchis Guarner al capdavant— d'un Llorente decadent i folklòric que va negar-se a modernitzar la literatura catalana al País Valencià i, altrament, ha permès considerar-lo com el creador de la moderna poesia en valencià. Valgui com a exemple del que diem les afirmacions de Ricard Blasco, un estudiós de la mateixa corda que Fuster i Sanchis Guarner, contingudes en el llibre —d'altra banda ben meritori— *Estudis sobre la literatura del País Valencià (1859-1936)* (1984): així, en el capítol titulat significativament «Llorente, un cas de perduració nociva», indicava que el poeta, «format en la freqüentació dels parnassians francesos més encarcarats, refractari a comunicar impressions subjectives, decidit a participar només sentiments compartibles per tothom, s'estimà més ser un poeta cívic que no un poeta líric. D'un civisme burgès, és clar». I més endavant: «Fort de la seua tècnica, no canvià en res l'estil de versificar, igual en cinquanta anys que el primer dia. Actitud estàtica i no dinàmica que transmeté als deixebles, bastant ignorants dels moviments poètics del món com per seguir-lo a ulls clucs i tots convençuts de servir el valencianisme tancant-se en el *ghetto* acotat pel patriarca» (p. 47-48). Una citació que demostra la controvèrsia que va existir durant dècades envers un autor a qui es considerava com el causant principal que la Renaixença valenciana no arribés a assolir la mateixa envergadura que la del Principat.

El volum que ressenyem ha anat a cura de Rafael Roca Ricart, professor de Filologia Catalana de la Universitat de València i màxim especialista actual en la

vida i obra de Llorente. Sobre aquest tema podem assenyalar els seus valuosos assaigs *Teodor Llorente, el darrer patriarca* (2004) i *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana* (2007), o bé l'edició del volum d'estudis *Teodor Llorente, cent anys després* (2011). Precedit d'una emotiva presentació de Joan Teodor Corbín Llorente, besnét de l'escriptor i traspassat poc abans que el llibre veiés la llum, l'*Obra valenciana completa* es divideix en dues parts complementàries. La primera, «El poeta de València», és un ampli i metòdic estudi de Roca sobre les diverses edicions per què ha transitat la lírica llorentina; la segona és l'edició crítica de la poesia i la prosa de l'autor valencià.

A l'estudi a què hem fet referència, Roca remarca l'ambivalència de la contribució intel·lectual de Llorente, ja que, si bé a l'Estat espanyol, les facetes que despertaren major interès foren la de periodista i la de traductor de poetes romàntics al castellà, en els territoris de parla catalana fou la de poeta en la seva llengua materna. De fet, com bé indica, «des de ben jove, el nostre poeta uní, a la seva exquisida formació i capacitat intel·lectual, una immensa laboriositat i una eminent vocació de líder i ideòleg de la Renaixença valenciana que tingué un clar reflex en la seua contribució com a escriptor valencià, en prosa i en vers» (p. 30). Ara bé, el moll de l'os de l'estudi és el repàs valoratiu que s'efectua als gairebé cent anys que transcorren entre les diverses edicions de la lírica valenciana de Llorente. No en va, un dels mèrits del volum és el de trencar el tòpic que Llorente utilitzà el valencià només per a la poesia; si bé és cert que la majoria dels seus escrits en prosa (bàsicament de tema polític) són redactats en castellà, no es pot obviar que va redactar un grapat d'articles de tema cultural en valencià (que es reproduïen íntegrament) i nombroses cartes, algunes de les quals van ser donades a conèixer a l'*Epistolari Llorente* (1928-1936), tres volums que caldria reeditar i completar.

Com és sabut, Llorente va aplegar en vida la producció lírica valenciana en un únic recull, *Llibret de versos*, que reelaborà en el decurs dels anys. La primera edició data de 1885 i Roca en ressegueix la gestació a través de l'epistolari de Llorente amb el seu amic Vicent Wenceslau Querol. Es tracta d'un volum que recollia 37 poemes datats entre 1857 i 1884 i anava encapçalat per una endreça-dedicatòria a Marià Aguiló. Les ressenyes (com les de Josep Maria Quadrado i Josep Yxart) van ser favorables i van servir per esvair els dubtes que tenia l'autor davant d'una societat poc acostumada a llegir i escriure la llengua que parlava i que ell aspirava a dignificar. El 1903 va aparèixer el *Nou llibret de versos*, al si de la Biblioteca de lo Rat Penat i com a homenatge a l'autor arran de la finalització de la seva obra històrica *Valencia. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia*, que aplegava 59 poesies, 29 havien estat publicades a l'edició anterior, 8 havien estat suprimides i 30 eren noves. Sis anys més tard, el 1909, va aparèixer la segona edició del *Nou llibret de versos*, l'última realitzada en vida, tot i que les dues primeres parts, com bé documenta Roca, ja estaven impreses el 1903, mentre que la tercera no ho va ser fins anys després; el motiu va ser l'endarreriment constant del preàmbul del llibre que havia encarregat Llorente a Marcelino Menéndez y Pela-

yo (els fragments de la correspondència entre el poeta i l'erudit santanderí reflecteixen les angoixes que va sofrir el primer) i que no va ser enviat fins al 20 de desembre de 1908; un text que creiem que no hauria estat sobrer reproduir tal i com es va fer a l'edició de 1983. Pel que fa al contingut hi trobem 23 composicions noves i una nova dedicatòria, ara al poeta provençal Frederic Mistral. Entre les composicions afegides hi figura una de les més conegudes i emblemàtiques de l'autor: «Vora el barranc dels Algadins».

Després de la mort de Llorente el 1911, van aparèixer el 1914 els dos volums dels *Llibrets de versos*, editats pel seu fill Teodor Llorente Falcó, qui va afegir 13 composicions més al corpus existent. Hem d'esperar fins a principis de 1936, en el marc de la celebració del primer centenari del naixement del patriarca de la Renaixença valenciana perquè vegi la llum una nova edició. Amb el títol de *Poesies valencianes*, i novament a càrrec de Llorente Falcó, s'incorporaven 24 poemes nous als publicats el 1914; es tractava de composicions de joventut i versions de poetes estrangers. Tot i tenir una bona recepció, l'esclat de la Guerra Civil en va restringir la distribució i la lectura. No serà fins gairebé cinquanta anys més tard, i després de la fi de la dictadura franquista i amb els inicis de l'anomenada transició democràtica, que el 1983 va veure la llum la *Poesia valenciana completa*, a càrrec de Lluís Guarner, qui signava un excel·lent estudi introductori, amb l'ajut de Francesc Pérez Moragon. Respecte al text de 1936, s'hi afegien 18 poemes i el corpus líric de Llorente passava a ser de 139 peces. La diferència substancial respecte a les edicions anteriors la trobem en la distribució del material: es trencava l'ordenació cronològica i se substituïa per una de temàtica. La recepció crítica del volum mostra les dues línies de valoració de la lírica llorentina que indicàvem a l'inici de la ressenya: la negativa, encapçalada per Ricard Blasco, i la positiva, a mans de dos joves crítics, Adolf Bertran i Enric Sòria. Finalment, l'edició que ha preparat Roca recull onze noves composicions que fixen el corpus líric llorentí, potser de manera definitiva, en 150 poemes (143 d'originals i 7 traduccions). Els poemes que s'integren a la present edició van ser redactats entre 1897 i 1909 i obeeixen a qüestions purament circumstancials (homenatges, agraïments, finalitat benèfiques...).

Pel que fa a la prosa valenciana de Llorente, Roca referencia divuit documents de caire periodístic i literari (discursos, pròlegs, articles de temàtica cultural i cartes-article) publicats entre 1879 i 1911 i hi remarca la seva representativitat basant-se en dues qüestions de caire cultural: en primer lloc, el model lingüístic pel qual aposta l'autor; i segonament, la seva ideologia en temes com la recuperació de la tradició literària o bé les relacions que va mantenir amb els intel·lectuals catalans i illencs. Els textos, a més, permeten asseverar que Llorente va incorporar el valencià gradualment a la seva prosa (bona part són de la primera dècada del segle passat). De fet, el conjunt de la producció —vers i prosa— permet arribar a la conclusió que Llorente va intentar ennoblir una llengua, que des de l'afirmació de la unitat, va denominar valencià o llemosí. Ho prova el fet d'intentar crear una Acadèmia de la Llengua, que pretenia donar normes per a l'ortografia del valencià

i contribuir a la creació d'un model lingüístic culte fonamentat en els clàssics i que havia de bandejar barbarismes i castellanismes.

Quant a l'edició actual, la primera crítica, la fixació del text s'ha fet, com no podia ser d'altra manera, a partir de l'última edició controlada per Llorente: el *Nou llibre de versos*, de 1909. Pel que fa als poemes no inclosos en aquell volum s'ha pres la darrera versió publicada per l'autor i pels que van veure la llum després de la seva mort, la primera que es va publicar. L'aparat de variants, que s'ha intentat que sigui exhaustiu, té en compte només les edicions dels poemes que Llorente va publicar en vida, cosa que permet saber, a més, les publicacions periòdiques on trametia els textos. Pel que fa a l'ordenació del material, es manté el criteri que havia seguit el poeta en els seus reculls: el cronològic, «entre els guanys d'una tal ordenació figura el de copsar millor quina fou l'evolució lingüística, literària i ideològica que experimentà Llorente» (p. 86), i no pas el temàtic com s'havia fet el 1983. Una altra opció possible hauria estat prendre el text de 1909 i donar en apèndix la resta de poemes, cosa que permetria veure nítidament quins va rebutjar Llorente el 1885 i quins es van afegir després de la seva mort en les successives edicions. Tanmateix, la proposta de Roca resta més que justificada i no hi ha res a dir. El treball també permet descobrir atribucions errònies («Goigs a Nostra Senyora dels Desamparats»), duplicacions («Versos per a un àlbum» i «A la senyoreta donya Pepeta Anglasell» només difereixen en el títol i el primer vers) o la recuperació de poemes mutilats («Lo Sant Graal» i «A Escalante»). Pel que fa a la transcripció dels textos, i a diferència de l'edició de 1983, pensem que les raons sociolingüístiques pròpies del context valencià actual són les que deuen haver portat Roca, que està al corrent dels criteris actuals d'edició de textos del segle XIX en general i de Jacint Verdaguer en particular, a prendre la decisió de no normativitzar el text llorentí i de mantenir-se fidel a les grafies originals (de fet, moltes de les variants de l'aparat crític són merament ortogràfiques, útils, això sí, als estudiosos de la llengua). Una proposta que pot dificultar (i allunyar) la lectura de Llorente del públic del segle XXI i que, tal vegada, podria donar la imatge, equivocada com hem remarcat, que ens trobem davant d'un autor anacrònic i objecte només de l'interès dels erudits. Però, també, és una proposta que permet copsar nítidament quin fou el model lingüístic unionista pel qual apostava Llorente, i dissipar definitivament els dubtes que, de vegades i amb una clara intencionalitat política, han sembrat els qui han intentat arrossegar l'autor de «La barraca» i «Vora el barranc dels Algadins» cap a posicionaments secessionistes. Una edició que fixa, de manera convincent, el text del poeta de València i que, per tant, haurà de servir de base per a futures edicions divulgatives realitzades, ara sí, amb criteris normativitzadors.

Un dels grans encerts del volum és que cada poema i cada prosa van precedits per un davantal que en recull les circumstàncies de la composició, la gènesi i la datació, les valoracions fetes per la crítica i les relacions amb altres textos de Llorente. Un model d'una gran utilitat i que comptava amb el precedent dels magnífics volums *Pàtria* (2002) i *Montserrat* (1997 i 2004) de l'Obra Completa, en edició

crítica, de Jacint Verdaguer. I que evidencia, per si quedava algun dubte, la ingent tasca hemerogràfica, minuciosa i plena de rigor, duta a terme per Roca. Fixem-nos, per exemple, en la mina d'informació que hi trobem a propòsit de «La barraca», (p. 342-345): quan es publicà per primera vegada, les edicions que va tenir, unes notes de lectura a partir de la tesi que es tracta d'«una metàfora de la societat valenciana idíl·lica i ordenada amb què Llorente somiava», la gènesi (una cacera de tords a Albaida) i la recepció crítica que convertirà el poema en una de les peces emblemàtiques de l'autor (raporta les valoracions de Marcelino Menéndez y Pelayo, Joan Fuster, Manuel Sanchis Guarnier, Lluís Guarnier i Vicent Simbor).

Per tot plegat, només ens resta felicitar els responsables de l'edició de l'*Obra valenciana completa*, de Teodor Llorente, per l'oportunitat d'haver posat a l'abast dels lectors actuals la poesia i la prosa d'un intel·lectual que va dignificar l'ús de la seva llengua materna i que també serveix per enterrar, definitivament, la imatge d'un autor que pertanyia a un passat ben remot. Un agraïment que cal fer extensiu a Rafael Roca per haver dut a terme, amb la competència amb què ens té avesats, aquesta tan necessària empresa per a les nostres lletres.

PANYELLA I FERRERES, RAMON: *Francesc Pelai Briz: entre la literatura i l'activisme patriòtic*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013.

RAMON PINYOL I TORRENTS

Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya

ramon.pinyol@uvic.cat

El llibre de Ramon Panyella i Ferreres és una adaptació de la seva tesi doctoral que, dirigida pel doctor Manuel Jorba, fou llegida el 2008 a la Universitat Autònoma de Barcelona. Va obtenir el 2012 el premi d'Història Literària Manuel Milà i Fontanals de l'Institut d'Estudis Catalans i, el 2013, el premi de la Crítica Serra d'Or de Recerca en Humanitats. El canvi del gènere tesi al gènere monografia, indispensable per ser publicada en una editorial comercial, ha comportat una reducció inevitable, però s'ha pogut beneficiar del descobriment de fons documentals posteriors. En tot cas, però, l'obra ha acabat tenint 541 pàgines. Confegit en tres parts, d'extensió força diferent, el llibre dedica una primera part a l'activitat literària, una segona a l'activisme cívico-patriòtic i la tercera als anys finals de la vida i la fortuna pòstuma de Briz.

La primera part, de gairebé dues-centes pàgines, porta per títol «La creació literària: l'escriptor» i estudia de manera detallada el que podríem anomenar la prehistòria literària de Briz (1859-1865), o sia, els seus inicis, les seves primeres peces en català i castellà, les traduccions primerenques, l'activitat periodística i l'impacte que tingueren Bofarull i Balaguer i els Jocs Florals de 1859 en la seva incorporació al projecte de la Renaixença. Prèviament, però, ha situat els orígens